

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

СОКОЛОВИЧ-АЛТУНІНА Юлія Олександрівна

УДК 378:63]-048.35(438:4)"199/201"(043.3)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2012

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Михайличенко Олег Володимирович,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри методики
викладання суспільних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лещенко Марія Петрівна,
Інститут інформаційних технологій і засобів навчання
НАПН України, провідний науковий співробітник
відділу педагогічних інновацій;

кандидат педагогічних наук, доцент
Заболотна Оксана Адольфівна,
Уманський державний університет імені Павла Тичини,
професор кафедри практики іноземних мов.

Захист відбудеться «6» липня 2012 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано «5» червня 2012 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Трансформації європейських систем вищої освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. є предметом широких дискусій в академічних і політичних колах України. Протягом останніх десятиліть об'єктом ґрунтовного аналізу ставали як реформи вищої школи окремих держав, так й інтеграційні процеси в європейській освіті, що беруть початок від підписання Болонської декларації і проголошення Лісабонської стратегії. Аграрна освіта є важливою складовою системи вищої освіти, оскільки має сприяти відтворенню кадрового потенціалу сільськогосподарської галузі, забезпечувати високу якість підготовки фахівців, безпосередньо впливати на оптимальне розв'язання проблем агропромислового комплексу, що актуалізує потребу у фундаментальному дослідженні досвіду зарубіжних країн у цій сфері. На особливу увагу вітчизняних компаративістів заслуговують модернізаційні процеси в системі підготовки фахівців-аграріїв у Польщі, спрямовані на приведення її до відповідності запитам сучасного ринку праці в розвинених європейських країнах.

Соціальна значущість проблеми дослідження підсилюється наявними суперечностями: між необхідністю інтеграції вітчизняних аграрних вишів до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) і Європейського дослідницького простору (ЄДП) та повільними темпами виконання зобов'язань, узятих Україною в межах Болонського процесу; між динамічним розвитком системи вищої аграрної освіти (ВАО) в Україні та відсутністю відповідного нормативно-правового і науково-методичного забезпечення її модернізації; між об'єктивною потребою у всебічному аналізі зарубіжного досвіду стратегічного планування і здійснення модернізації вищої аграрної освіти та відсутністю його системного вивчення й узагальнення у вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

В українському науковому просторі проблеми реформування та інноваційного розвитку вищої освіти (ВО) досліджено у працях В. Андрущенка, Б. Года, М. Згуровського, С. Клепка, О. Козлової, К. Корсака, В. Кременя, О. Листопада, О. Мещанінова, Н. Ничкало, О. Огієнко, П. Сауха, Є. Суліми та ін. Вагомий внесок у розроблення проблем порівняльної педагогіки зробили вітчизняні науковці Н. Авшенюк, О. Заболотна, М. Лещенко, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Михайличенко, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.

Окремі аспекти розвитку вищої освіти в Республіці Польща (РП) у межах вітчизняного педагогічного дискурсу висвітлено в дисертаційних дослідженнях А. Василюк, С. Деркач, І. Ковчиної, С. Когут, О. Кучая, Г. Ніколаї, В. Пасічника, Л. Смірної (педагогічна освіта), В. Майбороди та О. Бондаренко (університетська освіта). Проблеми вищої аграрної освіти в Україні досліджували Л. Барановська, І. Бендера, М. Бондар, Н. Кожемякіна, І. Ляшенко, В. Свистун (професійна підготовка майбутніх аграріїв); Л. Білан, С. Білан (історія вищої аграрної освіти в Україні); О. Малюга, Л. Новицька (методичні аспекти підготовки студентів аграрних університетів). Проте особливості модернізації вищої аграрної освіти в сучасній Польщі не дістали належного висвітлення в межах вітчизняного і польського наукових дискурсів. Виняток становлять

дослідження Т. Вечорека, С. Джимали, Й. Гурецького, Д. Камінського, Б. Козловського, Й. Кросного, В. Кучинського, С. Подляського, Т. Шульца, які не стосуються досліджуваного нами періоду.

Отже, актуальність проблеми модернізації вищої аграрної освіти для української педагогічної теорії і практики та відсутність цілісних досліджень прогресивного польського досвіду в цій сфері зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Модернізація вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Методологічні, змістові та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів у контексті запровадження кредитно-модульної системи» (номер державної реєстрації 0109U004948). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 8 від 22.02.2010 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Мета дослідження – розкрити теоретичні основи модернізації вищої аграрної освіти в Польщі та з'ясувати перспективи використання прогресивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Мета дослідження конкретизується в таких **завданнях**.

1. Окреслити поняттєво-термінологічний апарат дослідження та з'ясувати сутність модернізації вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції.
2. Виявити витоки, визначити чинники та виокремити етапи модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща.
3. Схарактеризувати нормативно-правовий, структурний та змістовий аспекти модернізації ВАО в Республіці Польща в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти.
4. Узагальнити досвід стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в Польщі на європейському, національному та інституційному рівнях, визначити можливості його використання в Україні.

Об'єкт дослідження – вища аграрна освіта в Польщі.

Предмет дослідження – модернізація вищої аграрної освіти в Республіці Польща в умовах євроінтеграції.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1990–2011 рр. Вибір *нижньої межі* зумовлено прийняттям у Республіці Польща нового Закону «Про вищу освіту», що позначило перехід від командно-адміністративної до демократичної моделі управління галуззю й стало каталізатором її модернізації. Вибір *верхньої межі* детерміновано ухваленням польським Сеймом змін до низки законів (2011 р.), якими з огляду на необхідність активізації модернізаційних процесів на національному й інституційному рівнях було скориговано й удосконалено нормативно-правову базу вищої освіти. З метою виявлення витоків модернізації вищої аграрної освіти в Польщі хронологічні межі дисертаційного дослідження

розширено до початку ХІХ століття, періоду відкриття в польських університетах перших рільничих кафедр.

Методологічною основою дослідження є загальні положення теорії наукового пізнання, принципи взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ, науковості, історизму, об'єктивності, системності, єдності теорії та практики. Основоположними в роботі стали історико-генетичний, системний, синергетичний та компаративний підходи до вивчення модернізації вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні засади: педагогічної компаративістики (Н. Абашкіна, Н. Лавриченко, Л. Пуховська, О. Сухомлинська, Й. Фронтчак); теорії освітніх реформ (Л. Березівська, А. Сбруєва, Ц. Бірзеа, М. Лобоцький, А. Тхоржевський, М. Фуллан, Б. Шліверський), теорії модернізації (П. Андрас, Р. Бендикс, Г. Гаферкамп, Н. Смелзер, Д. Лернер, А. Мартінееллі, Т. Ноубл, Б. Чарлтон), теорії інтернаціоналізації освіти (Дж. Ф. Альтбах, К. Бек, С. Берган, М. Ван дер Венде, О. Гонга, І. Каленюк, М. Гориня, Д. Ємельняк, К. Мартовська, К. Р. Моравський, Дж. Найт, Д. Пьотровська, Т. Сариуш-Вольський, Б. Сівінська, М. Франкович, Б. Янковська), теорії стратегічного планування в освіті (Дж. Вільямс, В. Камінгс, Р. Кауфман, Дж. Херман, А. Балобанов, А. Ключев, В. Луговий, О. Ястребова).

У дослідженні використано комплекс **методів**: *теоретичних*, зокрема загальнонаукових – аналіз і синтез, систематизація, узагальнення і конкретизація, що дозволили впорядкувати існуючі наукові погляди на досліджуваний феномен; конкретнонаукових – порівняльно-семантичний і контент-аналіз, що дали змогу окреслити поняттєво-термінологічний апарат дослідження і з'ясувати сутність модернізації вищої аграрної освіти в Польщі; історико-генетичний, діахронний, причинно-наслідковий, системно-структурний та порівняльно-зіставний, що дали змогу виявити витоки, виокремити етапи, визначити чинники модернізації ВАО в Польщі та схарактеризувати нормативно-правовий, структурний і змістовий аспекти цього процесу, висвітлити перебіг інтернаціоналізації вищої аграрної освіти; структурно-функціональний аналіз, який дозволив з'ясувати особливості взаємодії компонентів системи вищої аграрної освіти; наукової екстраполяції, що уможливив окреслення перспектив використання прогресивного польського досвіду в процесі модернізації вищої аграрної освіти в Україні; *емпіричних* – бесіди, інтерв'ювання та електронне листування з метою вивчення прогресивного зарубіжного досвіду і верифікації інформації щодо модернізації ВАО в Польщі, отриманої з відкритих інформаційних джерел.

Джерельну базу дослідження становлять:

- нормативні акти, що стали правовою основою модернізації вищої освіти в Польщі – закони «Про вищу освіту» (2005 р.), «Про наукові ступені і наукове звання, а також ступені і звання у сфері мистецтва» (2003 р.), «Про зміну Закону “Про вищу освіту”, Закону “Про наукові ступені і наукове звання”, а також про зміну деяких інших законів» (2011 р.); Розпорядження міністра науки і вищої освіти «Про назви напрямів підготовки» (2006 р.), «Про вимоги, яким повинні відповідати положення регламенту навчання у вищих навчальних

зкладах» (2011 р.), «Про Національну рамку кваліфікацій для вищої освіти» (2011 р.), «Про освітні стандарти для напрямів навчання “ветеринарія” та “архітектура”» (2011 р.), «Про вимоги програмного й інституційного оцінювання» (2011 р.), «Про взірцеві результати підготовки» (2011 р.), «Про вимоги щодо здійснення підготовки на певному напрямі й освітньо-кваліфікаційному рівні» (2011 р.), «Про сфери знань, галузі науки та мистецтва, а також наукові та мистецькі дисципліни» (2011 р.);

- національні стратегії розвитку вищої освіти в Республіці Польща, в яких окреслено напрями та визначено шляхи її модернізації, зокрема «Стратегія розвитку вищої освіти на 2010–2020 рр.», розроблена Фондацією польських ректорів і «Стратегія розвитку вищої освіти в Польщі до 2020 р.», створена на замовлення Міністерства науки і вищої освіти; інституційні стратегії, в яких сформульовано цілі, завдання й розроблено плани дій щодо модернізації аграрних вишів, зокрема «Стратегія розвитку Природничого університету до 2020 р.», «Стратегія розвитку Західнопоморського технологічного університету на роки 2011–2020», «Стратегія Головної школи сільського господарства у Варшаві на 2011–2020 роки»;

- міжнародні конвенції, Резолюція Європарламенту «Про діалог університетів і бізнесу: нове партнерство заради модернізації європейських університетів» (2010 р.), Комюніке Єврокомісії «Формування порядку денного модернізації для університетів» (2006 р.); Комюніке Єврокомісії Європарламенту, Раді Європи, Європейському комітету із соціально-економічних питань і комітету регіонів «Нове партнерство для модернізації університетів: Форум Євросоюзу щодо діалогу університетів і бізнесу» (2009 р.);

- матеріали вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної періодики («Вища освіта України», «Гілея: науковий вісник», «Наука і методика», «Педагогіка та психологія», «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», «Порівняльно-педагогічні студії», «Філософія освіти», «Шлях освіти», «Nauka», «Postępy Nauk Rolniczych», «Higher Education Dynamics», «Aktualności Rolnicze»);

- Інтернет-сайти польських та українських аграрних університетів, де подано фактичні матеріали щодо їх освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності;

- інформаційно-аналітичні та статистичні матеріали, розміщені на офіційних веб-ресурсах державних органів управління освітою Польщі та України, міжнародних культурно-освітніх та професійних організацій і мереж (UNESCO, EURYDICE, EUROSTAT).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній науці на підставі цілісного компаративного аналізу широкого кола джерел здійснено комплексне дослідження процесу модернізації вищої аграрної освіти в Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.; розкрито сутність цього процесу, що полягає в підвищенні ефективності ВАО й ускладненні її структури та характеризується посиленням функціональної диференціації змісту; виявлено витоки модернізації вищої

аграрної освіти в Польщі (створення науково-дидактичних осередків агрономії, інституціалізація вищої аграрної освіти, її розвиток у межах класичних університетів та перетворення на цілісну систему підготовки фахівців для потреб колективних господарств); з'ясовано суспільно-політичні й соціально-економічні чинники модернізації вищої аграрної освіти в Польщі (глобальна конкуренція на ринку освітніх послуг, євроінтеграція, створення ЄПВО та ЄДП, інтернаціоналізація, оновлення нормативно-правової бази, фінансування та контроль якості, кадрове забезпечення та матеріально-технічна база); виокремлено такі етапи її модернізації: 1) транзитивний (1990–2004 рр.); 2) євроінтеграційний (2004–2010 рр.); 3) стратегічний (розпочався у 2010 р.); схарактеризовано нормативно-правові засади модернізації вищої аграрної освіти в РП (насамперед, закони «Про вищу освіту» (1990 р., 2005 р.), «Про наукові ступені і наукове звання, а також ступені і звання у сфері мистецтв» (2003 р.) та новеляції до них (2011 р.)); висвітлено структурно-змістові аспекти модернізації вищої аграрної освіти в Польщі; схарактеризовано національні й інституційні стратегії модернізації ВАО та визначено її прогностичні орієнтири в Україні.

Поглиблено та уточнено змістове навантаження поняття «модернізація вищої освіти»; *конкретизовано* семантику базових для дослідження категорій у межах польського й вітчизняного педагогічних дискурсів; *подальшого розвитку* дістали теоретичні уявлення про особливості модернізації системи вищої аграрної освіти в Польщі в контексті європейської інтеграції.

У вітчизняний науковий простір *уведено* значну кількість автентичних джерел з питань модернізації вищої аграрної освіти в Польщі. Український порівняльно-педагогічний досвід збагачено новими іменами польських науковців, теоретиків і дослідників минулого й сучасності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що узагальнені положення щодо нормативно-правових, структурних і змістових засад модернізації вищої аграрної освіти в Польщі, стратегічного планування розвитку ВАО в Польщі та Україні (компаративний аспект), генези вищої аграрної освіти в Польщі включено до навчальних курсів «Порівняльна педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Історія педагогіки». Матеріали дисертаційного дослідження, в яких проаналізовано досвід вивчення іноземної мови в аграрних вишах Польщі, використано під час розробки інтернаціоналізованого курсу «Поглиблена англійська мова». Джерельна база та матеріали роботи можуть використовуватися науковцями суміжних галузей, адміністративним персоналом вищих навчальних закладів, викладачами кафедр іноземних мов, фахівцями відділів міжнародного співробітництва.

Результати дослідження **впроваджено** у практику роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 20-а від 05.01.2012 р.), Уманського національного університету садівництва (довідка № 315 від 10.02.2012 р.), Сумського національного аграрного університету (довідка № 1191 від 16.02.2012 р.), Національного університету біоресурсів і природокористування (довідка № 1216 від 18.02.2012 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції» (Київ – Житомир, 2009), «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції» (Суми, 2010), «Актуальні проблеми вітчизняної порівняльної педагогіки за умов євроінтеграційних процесів» (Ніжин, 2010), «Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування» (Суми, 2011), «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» (Київ, 2011); *всеукраїнських* – «Освіта в інформаційному суспільстві: філософські, психологічні та педагогічні аспекти» (Суми, 2010), «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2011), *регіональних* – щорічний науково-практичній конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (Суми, 2008), «Актуальні питання сучасної науки і права» (Суми, 2010). Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися і здобули позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено у 14 одноосібних публікаціях автора: 9 статей у наукових фахових виданнях, 1 – у збірнику наукових праць, 4 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (387 найменувань, з них 175 – іноземними мовами) і 7 додатків на 48 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 263 сторінки (основний текст – 172 сторінки). Подано 3 рисунки та 6 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі, методологічні й теоретичні основи, охарактеризовано методи і джерельну базу; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію і впровадження результатів наукового пошуку; визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні основи модернізації вищої аграрної освіти в Польщі»** – порівняно семантику польських і українських педагогічних термінів, окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження, з'ясовано сутнісні характеристики модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща, виявлено витоки, визначено чинники й виокремлено етапи цього процесу.

Порівняльно-семантичний аналіз основних понять наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних дослідників і довідникової літератури та контент-аналіз нормативно-правових актів дали змогу упорядкувати поняттєво-термінологічний апарат дослідження і засвідчили багатозначність базових педагогічних категорій. Особливо проблематичними в контексті компаративних пошуків визначено такі польські терміни, як *studia, kształcenie, szkolnictwo, edukacja, oświata*. Контент-аналіз чинного Закону «Про вищу освіту»

з наступними змінами й доповненнями показав, що лідером за частотою вживання в нормативно-правовому акті (599 разів) є термін *studia*, який означає *навчання у вишій або наукове дослідження певної проблеми*.

Другий за частотою вживання в Законі (237 разів) термін *kształcenie*, на думку В. Оконя, є одним із найбільш суперечливих понять, оскільки польські науковці ототожнюють його з навчанням, вихованням, формуванням або освітою. У словосполученнях цей термін перекладається на українську мову по-різному. З'ясовано, що термін *szkolnictwo* доцільно перекладати як *освіта*, а не *шкільництво*, оскільки у вітчизняній педагогічній науці останнє поняття традиційно трактується як *шкільна справа*. Термін *edukacja* зустрічається в Законі лише один раз, а дериватив цього слова *edukacyjny* використовується, якщо йдеться про *особливі освітні потреби студентів (specjalne potrzeby edukacyjne)*, *освітні послуги (usługi edukacyjne)* або *освітні інституції (instytucje edukacyjne)*. Терміни *oświata* і *oświatowy* стосуються лише навчання, яке передує вступу до вишу.

Результати порівняльно-зіставного аналізу наукової літератури засвідчили, що слід розрізняти процеси трансформації, реформування та модернізації. Доведено, що з позицій синергетики *трансформація* є переходом до якісно нового стану організації системи в результаті радикального нарощування питомої ваги нерівноважних і нелінійних відносин з оточенням. У цьому сенсі в контексті нашого дослідження трансформаційними були лише освітні зміни, що супроводжували перехід постсоціалістичної Польщі від авторитаризму до демократії, від планової до ринкової економіки, від комуністичної ідеології до примату загальнолюдських цінностей. *Реформа* становить спосіб зміни суспільного ладу, соціального інституту або окремого, значущого для суспільства явища, здійснюваної керівною структурою з чітким усвідомленням мети перетворення. Доведено, що в Польщі за межами системи вищої освіти відбувається спонтанне соціокультурне творення суспільних процесів, що породжує зміни у структурі та змісті вищої аграрної освіти, незаплановані державою.

Аналіз численних дефініцій *модернізації*, поданих у працях представників різних наукових галузей, засвідчив, що у процесі модернізації системи під впливом внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) чинників ускладнюються та функціонально диференціюються її елементи, а перехід від вертикальних до горизонтальних зв'язків між ними активізує комунікацію і покращує координацію, що, у свою чергу, уможлиблює трансфер прогресивних ідей (дифузії) і відбір оптимальних моделей перетворень (конкуренцію). Метою модернізації будь-якої системи є досягнення нею модерності, тобто відповідності стандартам, характерним для новітнього історичного періоду.

Конкретизація й уточнення з позицій системного та синергетичного підходів змістового навантаження означеного поняття щодо вищої освіти дозволяє визначити *модернізацію* її компонента, *вищої аграрної освіти*, як нелінійний процес трансформації цієї системи, що полягає у підвищенні її ефективності через збільшення адаптивної складності структури і функціональну диференціацію змісту підготовки. Модернізація вищої освіти, у тому числі аграрної, детермінується низкою чинників і здійснюється через механізми дифузії і конкуренції та

характеризується переходом від вертикальних до горизонтальних зв'язків між вишами, їх структурними підрозділами, науково-педагогічними кадрами.

За результатами історико-генетичного аналізу визначено витoki модернізації вищої аграрної освіти в Польщі, серед яких: відкриття на початку ХІХ ст. перших кафедр рільництва у Ягеллонському й Віленському університетах та заснування Агрономічного інституту в Маримонті; створення аграрних вишів у кожному з трьох регіонів Польщі, поділеної між Росією, Австрією і Пруссією, діяльність у 60–70-х рр. ХІХ ст. Інституту земельного господарства в Пулавах під Люблінном, вищих рільничих шкіл у Дублянах під Львовом та в Жабікові під Познанню; розбудова рільничих, лісових і ветеринарних факультетів Ягеллонського, Львівського і Познанського університетів та Головної школи сільського господарства у Варшаві в період між двома світовими війнами; структурна реформа вищої аграрної освіти у ПНР, що полягала у виведенні рільничих, лісових і ветеринарних факультетів зі складу університетів і створенні на їхній базі рільничих академій у Познані, Кракові, Вроцлаві, Любліні, Ольштині, а пізніше – у Щеціні, Бидгощі та Седльці з метою підготовки фахівців для потреб колективних соціалістичних господарств.

Виокремлено персоналії, які відіграли значну роль у становленні ВАО в Польщі, зокрема: Г. Коллонтая, якому належить ідея відкриття у Головній Королівській школі в Кракові кафедри рільництва; Е. Годлевського, який обґрунтував подовження курсу вивчення аграрних наук у Ягеллонському університеті; А. Чешковського – покровителя Природничого університету в Познані; С. Сташица та С. Потоцького – ініціаторів створення Агрономічного інституту в Маримонті; В. Грабського, З. Людкевича, Ю. Мікуловського-Поморського, чий імена тісно пов'язані з Головною школою сільського господарства у Варшаві; М. Очаповського, О. Ястржембовського, Й. Белзи, фундаментальні праці яких стали вагомим внеском до скарбниці аграрної науки.

З'ясовано, що рільничі навчальні заклади, засновані у ХІХ ст. на етнічних українських територіях, стояли біля витоків як польських, так і вітчизняних інституцій аграрної науки та освіти. Так, від Дублянської рільничої школи ведуть свій родовід Природничий університет у Вроцлаві й Львівський національний аграрний університет, а від Інституту сільського господарства й лісництва в Пулавах – Державний науковий інститут сільського господарства в Пулавах та Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.

Результати історико-генетичного та причинно-наслідкового аналізу свідчать про вирішальний вплив суспільно-політичних і соціально-економічних чинників на історичний розвиток ВАО. Доведено, що процес її модернізації в Польщі зумовлюється такими чинниками, як глобальна конкуренція на ринку освітніх послуг, євроінтеграція, інтернаціоналізація, створення ЄПВО і ЄДП, оновлення нормативно-правової бази, фінансування, контроль якості, кадрове забезпечення, матеріально-технічна база.

З урахуванням визначених критеріальних ознак (суспільно-політичні зміни, оновлення нормативно-правової бази, тип моделі аграрного вишу) виокремлено

такі етапи модернізації ВАО в Польщі: 1) транзитивний (1990–2004 рр.), на якому відбувається перехід від тоталітаризму до демократії, приймається новий Закон «Про вищу освіту» й ведуться активні пошуки моделі аграрного вишу, оптимальної для умов ринкової економіки; 2) євроінтеграційний (2004–2010 рр.), що розпочинається зі вступом Польщі до ЄС, і характеризується модернізацією нормативно-правової бази вищої освіти відповідно до європейських стандартів і реорганізацією 9-ти аграрних вишів в університети; 3) стратегічний, позначений прийняттям Резолюції Європарламенту «Про діалог університетів і бізнесу: нове партнерство заради модернізації європейських університетів» від 20 травня 2010 р., Закону «Про зміну Закону “Про вищу освіту”, Закону “Про наукові ступені і наукове звання», а також про зміну деяких інших законів”» від 18 березня 2011 р., розробленням національних та інституційних стратегій, які детермінують розвиток вищої аграрної освіти до 2020 р., декларуючи перехід до нової моделі соціально відповідального університету, що утілює принцип єдності освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності.

У другому розділі – **«Нормативно-правовий, структурний і змістовий аспекти модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща»** – схарактеризовано пріоритетні аспекти модернізації вищої аграрної освіти у РП (нормативно-правовий, структурний та змістовий), зумовленої посиленням конкуренції на глобальному ринку освітніх послуг та гармонізацією національних освітніх систем у контексті Болонського процесу; проаналізовано особливості модернізації вищої аграрної освіти в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти.

Використання причинно-наслідкового та системно-структурного аналізу дозволило зробити висновок про конститутивне значення законодавчих ініціатив для ефективності процесу модернізації ВАО. Аналіз першого в Республіці Польща Закону «Про вищу освіту» (1990) засвідчив наявність у ньому низки положень, що дали поштовх до початку модернізації вищої аграрної освіти. Зокрема, було спрощено процедуру присвоєння наукових ступенів і звань, розширено перелік джерел фінансування ВНЗ, посилено автономію аграрних вишів. Структурні зміни в системі ВАО Польщі на другому етапі її модернізації були зумовлені положеннями Закону «Про вищу освіту» 2005 року щодо статусу вишів. Так, Сільськогосподарську академію у Вроцлаві було перетворено на Природничий університет, а Технічно-аграрну академію у Бидгощі – на Технологічно-природничий університет. З'ясовано, що подальший перебіг модернізації ВАО був пов'язаний з прийняттям у 2011 р. низки законодавчих актів, що інтенсифікувало її інтеграцію в ЄПВО і ЄДП.

У ході електронного листування, інтерв'ювання та бесід з польськими науковцями з'ясовано, що структурна диференціація ВАО зумовлена зниженням попиту абітурієнтів на традиційні сільськогосподарські напрями підготовки та спеціальності за рахунок зростання популярності економічних, суспільствознавчих та екологічних напрямів і спеціальностей. Результати історико-генетичного і системно-структурного аналізу свідчать про постійне

ускладнення структури аграрних вишів, у результаті чого вони перетворюються на потужні профільні університети.

Використання діахронного методу дозволило простежити зміни в інституційній структурі ВАО. Так, Вища рільнича школа у Щецині, відкрита у 1954 р., дістала назву Рільнича академія у 1972 р., а в результаті об'єднання зі Щецинською політехнікою стала складовою новоутвореного Західнопоморського технологічного університету. Діахронні горизонтальні зрізи процесу модернізації ВАО засвідчили таку динаміку структурних змін. Станом на 2005 р. у Польщі функціонували Головна школа сільського господарства у Варшаві та 8 рільничих академій – у Бидгощі, Вроцлаві, Кракові, Любліні, Познані, Ольштині, Седльці та Щецині. У 2011 р. унаслідок укрупнення інституційна структура ВАО складалася з Технологічно-природничого університету ім. Яна та Анджея Снядецьких у Бидгощі, Аграрного університету ім. Гуго Коллонтая у Кракові, природничих університетів у Любліні, Познані, Вроцлаві, Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині, Природничо-гуманітарного університету в Седльці, Західнопоморського технологічного університету у Щецині. Незмінною залишалася лише назва варшавського вишу – Головна школа сільського господарства.

Аналіз модернізаційних процесів засвідчив, що на другому етапі у структурі вищої освіти Польщі з'являються інституції, покликані контролювати якість освітніх послуг її аграрного сектора. Так, Акредитаційну комісію аграрних вишів було створено для здійснення внутрішньої акредитації аграрних ВНЗ, а їхня зовнішня, обов'язкова, акредитація здійснюється Польською акредитаційною комісією.

У ході причинно-наслідкового аналізу встановлено, що диференціація змісту підготовки фахівців-аграріїв стала можливою завдяки своєчасному оновленню нормативно-правової бази вищої освіти. З'ясовано, що у 2007 р. до компетенції Відділу сільськогосподарських, лісових і ветеринарних напрямів навчання Польської акредитаційної комісії входило 13 напрямів: ландшафтна архітектура, біотехнологія, лісництво, охорона навколишнього середовища, плодоовочівництво, рільництво, рибництво, сільськогосподарська та лісова техніка, технологія обробки деревини, харчові технології і харчування людини, ветеринарія, зоотехніка і товарознавство. Із 2011 р. вишам, структура, кадрове забезпечення й матеріально-технічна база яких відповідають законодавчо встановленим вимогам, дозволено самостійно визначати зміст підготовки, відкриваючи ексклюзивні напрями й спеціалізації.

Доведено, що модернізація вищої аграрної освіти в Польщі на початку XXI ст. відбувалася в контексті реалізації принципів, задекларованих державою в межах Болонського процесу, цільовим пріоритетом якого стала розбудова Європейського простору вищої освіти, а однією з провідних тенденцій – інтернаціоналізація.

Результати системно-структурного аналізу засвідчили, що інтернаціоналізація ВАО в Польщі є складним і багатовимірним процесом, у якому задіяні студенти, викладачі, адміністративний персонал, інституції і національна система ВАО у цілому. Однією зі стратегій залучення іноземних

студентів до навчання в польських аграрних вишах є інтернаціоналізація змісту освіти, зокрема включення до навчальних планів і програм предметів, що містять інтеркультурний компонент, запровадження англomовних курсів.

Установлено, що у вищій аграрній освіті Польщі було успішно втілено в життя принципи Болонського процесу. Здійснено перехід на двоциклову систему підготовки фахівців за схемою ліценціат – магістратура (за винятком напряму «ветеринарна медицина»), що відкриває можливості для вертикальної мобільності в межах ЄПВО, запроваджено додаток до диплома Європейського зразка і Європейську систему трансферу оцінок (ECTS) для першого й другого циклів вищої освіти, що створює додаткові можливості для вертикальної і горизонтальної, експортної та імпоротної мобільності студентів.

З'ясовано, що в системі ВАО Польщі існує практика надання спільного із зарубіжними вишами диплома. Крім того, функціонує національна програма студентської мобільності MoStAR, учасниками якої є всі аграрні виші країни. Установлено, що гармонізації ВАО Польщі з європейськими системами в межах ЄПВО сприяла співпраця влади, представників академічної спільноти й роботодавців, результатом чого стало оновлення базових для вищої освіти законів, створення Національної рамки кваліфікацій, визначення взірцевих результатів і сучасних стандартів вищої освіти, вимог до програмного й інституційного оцінювання вишів, упорядкування процедури нострифікації дипломів.

У третьому розділі – **«Стратегії модернізації вищої аграрної освіти в Польщі»** – узагальнено досвід стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща у другому десятилітті ХХІ ст. на європейському, національному та інституційному рівнях, визначено можливості використання польського досвіду під час розроблення стратегії розвитку вищої аграрної освіти в Україні.

Аналіз наукових джерел і документів європейських організацій засвідчив, що Республіка Польща бере активну участь у ініційованих Єврокомісією дискусіях щодо модернізації вишів в умовах глобальної конкуренції на ринку освітніх послуг і побудови Європи знань. Порівняльно-зіставний аналіз європейських і польських стратегічних документів, що визначають пріоритети розвитку вищої освіти у другому десятилітті ХХІ ст., показав, що в польських стратегіях розвитку вищої освіти до 2020 р. відображено загальноєвропейські цільові пріоритети: урівноваження освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності університетів; забезпечення рівного доступу до вищої освіти; активізація діалогу між університетами й підприємствами; диверсифікація джерел фінансування; приведення змісту підготовки фахівців до відповідності вимогам регіонального, національного та європейського ринків праці.

Структурно-функціональний аналіз системи вищої освіти Польщі й вищої аграрної освіти як її підсистеми засвідчив, що вони насамперед характеризуються не жорстким вертикальним підпорядкуванням, а наявністю потужних горизонтальних зв'язків між компонентами – вишами, представниками академічної спільноти, студентами, аспірантами тощо, що зумовило розроблення галузевих стратегій

модернізації не лише владою, а й силами Фундації ректорів польських вишів, що об'єднує керівників навчальних закладів країни.

Контент-аналіз стратегії, розробленої на замовлення Міністерства науки і вищої освіти РП показав, що вона включає характеристику сучасного стану системи вищої освіти Польщі, визначає детермінанти й чинники, що впливатимуть на неї в найближчі десять років, і візію її майбутнього. З'ясовано, що у стратегії, розробленій під егідою Фундації польських ректорів, на підставі визначення місії й перспектив розвитку системи вищої освіти чітко й детально сформульовано стратегічні цілі й означено умови їх реалізації. Наголошено, що модернізації потребують освітня, наукова та інноваційна діяльність вишів, їхня взаємодія з оточенням і система вищої освіти у цілому. Зазначено, що процес модернізації вважатиметься успішним у разі досягнення таких стратегічних цілей: пристосування системи вищої освіти до потреб суспільства, що постійно змінюються; підвищення якості освіти в умовах її масовізації; збільшення продуктивності науково-дослідної діяльності університетів загалом і кожного наукового працівника зокрема; розширення ролі служіння вишів суспільству; збільшення рівня інтернаціоналізації вищої освіти; підвищення позицій польських вишів у міжнародних рейтингах; оптимізація системи ВО через диверсифікацію функцій її компонентів. Установлено, що специфічною особливістю стратегії є її рекомендаційний характер, який виявляється у включенні до плану дій не лише заходів, доцільність яких не викликає сумнівів, а й низки контрверсійних пропозицій, що потребують подальшого обговорення.

З'ясовано, що станом на кінець 2011 р. окремі плани, окреслені в національних стратегіях, уже було реалізовано: прийнято новеляції до освітнього законодавства, якими запроваджено механізми фінансування вишів на конкурсній основі, введено в дію Національну рамку кваліфікацій для ВО, в якій окреслено результати навчання для загальноакадемічного і практичного профілю та результати навчання, що веде до формування інженерських компетенцій, у тому числі в галузі сільськогосподарських, лісових і ветеринарних наук.

Порівняльно-зіставний аналіз стратегій модернізації окремих аграрних вишів виявив подібність їх базової структури до національних стратегій у частині визначення місії, візії, стратегічних цілей та операційних завдань. З'ясовано, що кожен із документів має свою специфіку, зокрема у стратегії Головної школи сільського господарства використано методику вимірювання досягнень «Balanced Scoreboard», що передбачає визначення стратегічних цілей та аналіз їх досягнення з точки зору фінансів, потенціалу, процесів і зацікавлених сторін, тоді як у стратегії Західнопоморського технологічного університету використаний SWOT-аналіз, що передбачає визначення шансів, загроз, сильних і слабких сторін у діяльності вишу.

Порівняльно-зіставний аналіз вітчизняної *Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки* і польських документів, що визначають стратегічні орієнтири модернізації ВАО в частині очікуваних результатів, засвідчив, що в Україні планується вибудувати цілісну вертикально інтегровану систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців і досягти

необхідного рівня забезпечення аграрної галузі висококваліфікованими робітничими кадрами та фахівцями з вищою освітою, у той час як у Республіці Польща було обрано демократичну модель розвитку галузі з делегуванням широких повноважень на інституційний рівень. Характерно, що в Україні саме на національному рівні планується оптимізація чисельності науково-педагогічних працівників аграрних вишів і наукових установ, формування держзамовлення на підготовку фахівців, тоді як у Польщі подібні питання вирішуються на інституційному рівні.

Узагальнення та наукова екстраполяція польського досвіду модернізації ВАО на українські реалії дозволили здійснити прогностичне обґрунтування й дати рекомендації щодо перспективи використання продуктивних ідей у процесі стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в Україні на національному та інституційному рівнях.

На національному рівні після досягнення консенсусу з академічною спільнотою необхідно оновити законодавчу базу вищої освіти, підсистемою якої є ВАО, з урахуванням вимог, принципів та цінностей Європейського простору вищої освіти; створити нормативно-правову базу для розвитку навчання впродовж життя; затвердити Національну рамку кваліфікацій для ВО та освітні стандарти, спираючись на досвід європейських країн, у тому числі Польщі; сформувати систему забезпечення якості ВО відповідно до вимог Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти; надати фінансову й інформаційну підтримку програмам академічної мобільності; фінансувати модернізацію освіти, науки, інфраструктури; покращити соціальне забезпечення науково-педагогічних кадрів. Серед перспективних цілей модернізації вітчизняної ВАО важливе місце посідає розширення автономії аграрних вишів, надання їм можливості оперативно адаптувати зміст підготовки фахівців до вимог ринку праці, узалежнення фінансування вишів від їх наукових досягнень, місця в авторитетних рейтингах. Пріоритетним бачиться досягнення консенсусу щодо консолідації аграрних вишів, яку можливо здійснити або шляхом створення потужних багатопрофільних університетів, або за географічним принципом.

На інституційному рівні: створити систему академічного обміну між аграрними вишами, подібну до польської MoStAR; брати участь у міжнародних програмах мобільності; налагоджувати партнерство для отримання спільного диплома; створювати умови для стажування науково-педагогічних кадрів за кордоном; залучати до навчального процесу й наукових досліджень іноземних викладачів і науковців; розробити систему заохочень за визначні досягнення у викладанні, науці, трансфері технологій; створити в університетах структурні підрозділи, що займаються навчанням впродовж життя; розвивати нові форми освіти; диверсифікувати джерела фінансування не лише через платні освітні послуги, а й через гранти й трансфер технологій.

З'ясування теоретичних основ модернізації вищої аграрної освіти в Польщі й перспектив використання прогресивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні дає підстави для таких **висновків**.

1. Окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження, що відображає сутнісні характеристики його об'єкта і предмета («освіта», «вища освіта», «модернізація», «модернізація вищої аграрної освіти»). Зіставлено семантику базових категорій у межах польського й вітчизняного педагогічних дискурсів. Установлено, що специфіка педагогічної лексики зумовлена особливостями національних освітніх систем і наукового мислення. З'ясовано, що український термін «освіта» має широке коло відповідників у польській мові, вживання яких є контекстуально зумовленим (*studia, kształcenie, szkolnictwo, edukacja, oświata*).

Наголошено, що слід розрізняти процеси трансформації, реформування та модернізації. Уточнено, що *трансформація* є переходом до якісно нового стану організації системи в результаті радикального нарощування питомої ваги нерівноважних і нелінійних відносин з оточенням. *Реформа* становить спосіб змін, здійснюваних владою з чітким усвідомленням мети, а *модернізація* включає також перетворення, не завжди пов'язані з управлінськими ініціативами.

На основі виокремлення сутнісних характеристик модернізації, конкретизації й уточнення змістового навантаження цього поняття щодо вищої освіти з'ясовано сутність *модернізації вищої аграрної освіти*, що полягає у підвищенні її ефективності через збільшення адаптивної складності структури й функціональної диференціації змісту підготовки фахівців-аграріїв під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, у переході від вертикальних до горизонтальних зв'язків між вишами, їх структурними підрозділами і науково-педагогічними кадрами.

2. Виявлено витoki модернізації вищої аграрної освіти в Польщі, серед яких: створення науково-дидактичних осередків агрономії в Ягеллонському та Віленському університетах на початку ХІХ ст.; інституціоналізація вищої аграрної освіти в період поділу Польщі між трьома імперіями; її розвиток у межах класичних університетів у період між двома світовими війнами; перетворення вищої аграрної освіти на цілісну систему підготовки фахівців для потреб колективних соціалістичних господарств.

Виокремлено персоналії, що відіграли визначну роль у становленні ВАО в Польщі, зокрема Й. Белзи, В. Грабського, Е. Годлевського, Г. Коллонтая, З. Людкевича, Ю. Мікуловського-Поморського, М. Очаповського, С. Потоцького, С. Сташица, А. Чешковського, О. Ястржембовського. З'ясовано, що від навчальних закладів аграрного профілю, що функціонували на етнічних українських територіях у ХІХ ст., ведуть свій родовід сучасні польські й вітчизняні інституції аграрної освіти й науки.

Доведено, що процес модернізації ВАО в Республіці Польща детермінується низкою чинників. На *європейському рівні* на характер модернізації впливають глобальна конкуренція на ринку освітніх послуг, євроінтеграція, створення ЄПВО і ЄДП, інтернаціоналізація; *на національному* – передусім модернізація нормативно-правової бази, фінансування і контроль якості; *на інституційному* – кадрове забезпечення та матеріально-технічна база.

Визначено критерії модернізації вищої освіти (суспільно-політичні зміни, оновлення нормативно-правової бази, тип моделі вишу), за якими виокремлено три

етапи модернізації ВАО в Польщі, а саме: 1) транзитивний (1990–2004 рр.), на якому відбувається перехід від тоталітаризму до демократії, модифікується освітнє законодавство й ведуться активні пошуки оптимальної моделі аграрного вишу; 2) євроінтеграційний (2004–2010 рр.), зумовлений вступом Польщі до ЄС, що супроводжується модернізацією нормативно-правової бази вищої освіти й реорганізацією аграрних ВНЗ в університети; 3) стратегічний (з 2010 р.), позначений прийняттям низки стратегічних документів на європейському, національному та інституційному рівнях, що визначають цільові пріоритети розвитку вищої аграрної освіти до 2020 р., і переходом до нової, відкритої для суспільства моделі університету, в якій втілюється принцип єдності освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності, надання консультативних і дорадчих послуг.

3. Схарактеризовано нормативно-правові засади модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща. Доведено конститутивне значення законодавчих ініціатив для ефективності процесу модернізації вищої аграрної освіти. Показано, що поштовхом до його початку стало прийняття першого в Республіці Польща Закону «Про вищу освіту» (1990 р.). Кардинальні структурні зміни в системі ВАО було зумовлено відповідними положеннями Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) щодо статусу вишів та їх повної автономії. Подальший перебіг модернізації вищої аграрної освіти пов'язаний з її інтеграцією до ЄПВО і ЄДП і зумовлений Законом «Про зміну Закону “Про вищу освіту”, Закону “Про наукові ступені і наукове звання” і про зміну деяких інших законів» (2011 р.).

Представлено динаміку модернізації інституційної структури ВАО в Польщі. Нині система вищої аграрної освіти включає: Головну школу сільського господарства у Варшаві; Технологічно-природничий університет імені Яна та Анджея Снядецьких у Бидгощі; Аграрний університет імені Гуго Коллонтая у Кракові; природничі університети в Любліні, Познані, Вроцлаві; Західнопоморський технологічний університет у Щецині; Природничо-гуманітарний університет у Седльці; Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині.

Установлено, що зміст підготовки фахівців-аграріїв диверсифікується відповідно до запитів абітурієнтів і вимог ринку праці, доповнюється інноваційними напрямками підготовки і спеціальностями. Доведено, що модернізація структури та змісту вищої аграрної освіти в Польщі відбувається в контексті розбудови ЄПВО, а її провідною тенденцією є інтернаціоналізація. Нині запроваджено двоциклову модель підготовки фахівців (за винятком напряму «ветеринарна медицина»), започатковано англomовні магістерські курси, до навчальних планів включено дисципліни з інтеркультурним змістом, мережею студентської мобільності MoStAR охоплено всі аграрні вищі країни.

4. Узагальнення досвіду стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в Польщі на європейському, національному та інституційному рівнях дозволило визначити можливості його використання в Україні.

З'ясовано, що в польських стратегіях розвитку вищої освіти відображено встановлені на європейському рівні цільові пріоритети: урівноваження освітньої, науково-дослідної та інноваційної складових діяльності університетів, забезпечення рівного доступу до вищої освіти, активізація діалогу між вишами й

підприємствами, диверсифікація джерел фінансування, приведення змісту підготовки до відповідності вимогам регіонального, національного та європейського ринків праці.

Установлено, що перспективи модернізації ВАО в Польщі визначено у двох національних стратегіях, запропонованих профільним міністерством і Фондацією польських ректорів. Документи подібні в частині підвищення якості освіти, модернізації інституційної структури вищої освіти, сприяння розвитку науки, розширення співпраці вишів із громадою й державою, посилення міжнародного виміру вищої освіти, заохочення конкуренції на ринку освітніх послуг.

Виявлено, що спільними концептуальними положеннями для інституційних стратегій стали тези про: необхідність підвищення якості освіти і збалансованого розвитку освітнього, науково-дослідного та інноваційного компонентів діяльності вишів; приведення змісту підготовки фахівців до відповідності вимогам ринку праці; розвиток освіти впродовж життя, дистанційної та інших форм освіти; диверсифікацію джерел фінансування; сприяння академічній мобільності; розбудову освітньої, наукової та соціальної інфраструктури.

Визначено перспективи використання прогресивного польського досвіду стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в Україні. Найважливішими з них вважаємо: *на національному рівні* – оновлення законодавчої бази ВО з урахуванням вимог, принципів та цінностей ЄПВО; консолідація аграрних вишів з одночасним розширенням їх автономії та наданням можливості модифікувати зміст підготовки фахівців відповідно до регіональних потреб і вимог ринку праці; фінансова та інформаційна підтримка програм міжнародної академічної мобільності; *на інституційному рівні* – створення системи академічного обміну між аграрними вишами України, подібної до MoStAR у Польщі; заохочення студентів і науково-педагогічних кадрів до участі в міжнародних програмах мобільності; налагодження співпраці з зарубіжними аграрними вишами; формування структурних підрозділів, що займаються навчанням упродовж життя; диверсифікація джерел фінансування не лише через платні освітні послуги, а й через отримання грантів, трансфер технологій, надання консультативних і дорадчих послуг.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми модернізації ВАО в Польщі. Предметом подальших порівняльних розвідок можуть стати теорія і практика модернізації вищої аграрної освіти в інших європейських країнах, удосконалення змісту та оптимізація структури ВАО в Україні.

Основні наукові результати дослідження висвітлено в таких працях автора:

1. Соколович-Алтуніна Ю. О. Інтернаціоналізація як провідна тенденція реформи вищої освіти в ФРН / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ, 2002. – С. 255–262.

2. Соколович-Алтуніна Ю. О. Специфіка процесу інтернаціоналізації вищої освіти в США / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ, 2003. – С. 77–85.

3. Соколович-Алтуніна Ю. О. Реструктуризація системи вищої аграрної освіти в Республіці Польща (2005–2009 рр.) / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ, 2009. – Ч. III. – С. 306–313.

4. Соколович-Алтуніна Ю. О. Модернізація вищої освіти в Польщі: європейський вимір / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Порівняльно-педагогічні студії : наук.-пед. журн. – 2010. – № 1–2. – С. 131–137.

5. Соколович-Алтуніна Ю. О. Роль Дублянської рільничої школи у розвитку вищої аграрної освіти України та Польщі / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – № 5 (7). – С. 116–123.

6. Соколович-Алтуніна Ю. О. Витоки модернізації системи вищої освіти Республіки Польща / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / [за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової]. – Х., 2011. – Вип. 40. – Ч. 3. – С. 159–168.

7. Соколович-Алтуніна Ю. О. Сучасний стан і перспективи розвитку академічної мобільності в аграрних вишах Польщі: приклад Головної школи сільського господарства у Варшаві / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. ст. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2011. – Вип. 32. – Ч. 1. – С. 230–235.

8. Соколович-Алтуніна Ю. О. Теоретичне обґрунтування модернізації вищої аграрної освіти Республіки Польща / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 6–7 (16–17). – С. 137–146.

9. Соколович-Алтуніна Ю. О. Стратегічні орієнтири модернізації вищої аграрної освіти в Польщі та Україні / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 8 (18). – С. 109–117.

10. Соколович-Алтуніна Ю. О. Нормативно-правове забезпечення модернізації вищої освіти Республіки Польща (2005 – 2009 рр.) / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Вища освіта України. – Додаток 2 до № 3, том I (26). – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – 2011. – С. 528–535.

11. Соколович-Алтуніна Ю. О. Модернізація структури вищої аграрної освіти в Польщі у контексті євроінтеграційних процесів / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., (Київ – Житомир, 22–24 квіт. 2009 р.) / [за заг. ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоевої]. – К. : КІМ, 2009. – С. 665–673.

12. Соколович-Алтуніна Ю. О. Правове забезпечення модернізації структури вищої освіти в Україні та Польщі / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Актуальні питання сучасної науки і права : зб. матеріалів наук.-практ. конф. студ. (Суми, 24 квіт. 2010 р.) / Сумська філія Харків. нац. ун-ту внутр. справ. – Суми : Університетська книга, 2010. – С. 479–481.

13. Соколович-Алтуніна Ю. О. Демократизація законодавства як необхідна передумова позитивних зрушень у системі вищої освіти: досвід Польщі / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих учен. і студ. (Суми, 20–21 квіт. 2011 р.). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 52–54.

14. Соколович-Алтуніна Ю. О. Адаптація вищої школи України та Польщі до вимог Європейського простору вищої освіти / Ю. О. Соколович-Алтуніна // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : матеріали всеукр. наук. конф., (Рівне, 15 груд. 2011 р.). – Рівне : Рівнен. ін-т Київ. ун-ту права Нац. акад. наук України, 2011. – С. 155–157.

Соколович-Алтуніна Ю. О. Модернізація вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. – Суми, 2012.

У дисертації виявлено теоретичні основи модернізації вищої аграрної освіти в Польщі, з'ясовано перспективи використання прогресивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження та з'ясовано сутність модернізації вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції як нелінійного процесу, що характеризується збільшенням адаптивної складності й ефективності цієї системи, посиленням функціональної диференціації змісту підготовки фахівців-аграріїв і переходом від вертикального підпорядкування до горизонтальних зв'язків між компонентами системи – вишами, їх структурними підрозділами, науково-педагогічними кадрами.

Виявлено витоки, визначено чинники та виокремлено етапи модернізації вищої аграрної освіти в Республіці Польща. Схарактеризовано нормативно-правовий, структурний та змістовий аспекти модернізації вищої аграрної освіти в Польщі в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти. Узагальнено досвід стратегічного планування модернізації вищої аграрної освіти в РП на європейському, національному та інституційному рівнях, визначено можливості його використання в Україні.

Ключові слова: вища аграрна освіта в Польщі, євроінтеграція, стратегічне планування, Європейський простір вищої освіти, прогресивний польський досвід.

Соколович-Алтуніна Ю. А. Модернизация высшего аграрного образования в Польше в условиях евроинтеграции. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко. – Сумы, 2012.

В диссертации выявлены теоретические основы модернизации высшего аграрного образования в Польше, определены перспективы использования прогрессивного польского опыта в аспекте исследуемой проблемы в Украине.

Очерчен понятийно-терминологический аппарат исследования и выявлена сущность модернизации высшего аграрного образования в Польше в условиях евроинтеграции как нелинейного процесса, который характеризуется увеличением адаптивной сложности и эффективности данной системы, усилением функциональной дифференциации содержания подготовки специалистов аграрного профиля и переходом от вертикального подчинения к горизонтальным связям между компонентами системы – вузами, их структурными подразделениями, научно-педагогическими кадрами.

Выявлены истоки, определены факторы и выделены этапы модернизации высшего аграрного образования в Республике Польша. Охарактеризованы нормативно-правовой, структурный и содержательный аспекты модернизации высшего аграрного образования в Польше в условиях построения Европейского пространства высшего образования. Обобщен опыт стратегического планирования модернизации высшего аграрного образования в РП на европейском, национальном и институциональном уровнях, определены возможности его использования в Украине.

Ключевые слова: высшее аграрное образование в Польше, евроинтеграция, стратегическое планирование, Европейское пространство высшего образования, прогрессивный польский опыт.

Sokolovych-Altunina Y. O. Modernization of higher agrarian education in Poland in the context of integration into Europe. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in Specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2012.

In the dissertation theoretical basis and specific features of higher agrarian education modernization in Poland are revealed, perspectives of implementation of progressive Polish experience in the aspect of the researched problem in Ukraine are explored.

Apparatus criticus of the research is outlined and the essence of modernization of higher agricultural education in Poland in the context of integration into European Union is revealed. Comparative analysis of definitions of modernization formulated by sociologists, philosophers and theorists of education enabled us to arrive at the conclusion that higher agrarian education modernization is a non-linear process of this system's transformation that presupposes the increase of its adaptive complexity and efficiency as well as transition from vertical subordination to horizontal connections between the elements of the system. The modernization process is determined by many factors and is facilitated by mechanisms of diffusion and competition.

Genesis of modernization is revealed, dating back to the foundation of agronomic structural units at Polish universities in early 19th century, further institutionalization of higher agricultural education, its development within classical universities (between

world wars), its becoming an integral system aimed at training specialists for collective socialistic farms. The leading factors of higher agricultural education modernization are defined, such as global competition at the educational services market, eurointegration, creation of European Higher Education Area, European Research Area and internationalization, modernization of normative legal basis, funding and quality control, human resources efficiency and facilities.

Stages of higher agrarian education modernization are defined: 1) transitive stage (1990–2004) when totalitarian political system was being transformed to democratic, new legislation regulating higher education sphere was adopted, active search of appropriate model of agrarian higher educational institution was being conducted; 2) eurointegrational stage (2004–2010), that started with Poland's joining the European Union, was characterized by modernization of legislation according to European standards and transformation of agrarian academies into Universities; 3) strategic stage (began in 2010) when Resolution of European Parliament on higher education modernization, national and institutional strategies of higher agricultural education modernization were adopted and must be implemented

The legal basis of higher agrarian education modernization in Poland is described on different levels, represented by covenants on international level, the Constitution, laws and regulations at national level, statutes and regulations at institutional level. Modification of higher education legal basis is traced starting with Higher Education Act of 1990, through the new document adopted in 2005 and up to recent amendments of higher education legislation and science passed by the Polish Parliament in 2011. It is demonstrated that due to legal basis modernization universities' autonomy has been expanded, sources of their funding have been diversified, agrarian universities were granted more rights concerning international cooperation. Having pledged to take an active part in the creation of European Higher Education Area, Poland has adapted two-cycle higher education model, has introduced diploma supplement, ECTS, has included intercultural component in curriculum, degree programs taught in English, has been facilitating academic mobility.

Structural and substantial aspects of higher agrarian education modernization in Poland in late XX – the first decade of XXI centuries are characterized. The experience of strategic planning of higher agrarian education modernization in Poland at national and institutional levels is summarized and possibilities of its implementation in Ukraine are defined. Comparative analysis of documents that determine the perspectives of further modernization of higher agrarian education revealed the democratic nature of Polish strategies and orientation of Ukrainian documents on vertical integration.

Key words: higher agrarian education in Poland, eurointegration, strategic planning, European higher education area, progressive Polish experience.

Підписано до друку 01.06.2012. Формат 60x90/16. Гарн. New Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано у редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка з оригіналів автора

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
e-mail: rector@sspu.sumy.ua
тел.: (0542) 22-14-95